

ОЩЕ НЕЩО ЗА КНИГОИЗДАТЕЛЯ ГЕО МИЛЕВ

соц. г-р Алберт Бенбасат

Общозвестният и сравнително пълно изследван период от живота на Гео Милев, свързан с редактирането и издаването на библиотека и списание „Везни“, напоследък се обогати с един нов документ. Става дума за съставения от писателя Проектоустав на замисляното, но неосъществено „Акционерно дружество за книгоиздателство“¹. Фактът не е безизвестен; сведения за него намираме в спомените на Пенка Касабова (вж. Гео Милев, Христо Ясенов, Сергей Румянцев в спомените на съвременниците си. С., 1965, с. 62), както и в едно Гео-Милево писмо до Кирил Кръстев от 25. VI. 1922 г. (вж. Г. Милев. Съчинения. Т. 3. С., 1976, 392–393). Откриването и обнародването на ръкописа обаче поставя изискването да разгледаме изложената там идея в контекста на цялостното – едва десетинагодишно, ала изключително плодотворно-културно присъствие на автора му. Тук, естествено, ние ще се ограничим само с дейността на книгоиздателя Гео Милев.

Струва ми се, че към тази своя голяма цел – създаването на авторитетно и независимо издателство – писателят е вървял през целия си творчески живот. Нека припомним: още като ученик в Стара Загора той „издава“ ръкописни вестници, които собствено-ръчно списва и илюстрира. През 1910 г. се появяват и два негови ръкописни сборника – „Звезда“ и „Изкуство“, а през 1911 „Сборник „Изкуство“. Книга втора“. И тези първи стъпки не могат да се нарекат любителски; те издават наличието на усет към книжното съдържание и оформление, на естетически вкус, твърде зрял за 14–15-годишно момче.

Вече ориентиран към модернизма и засвидетелствал пристрастието си към видни негови представители, през 1915 г. Гео Милев започва уникалната си поредица „Лирични хвърчащи листове“, където са представени „Иродиада“ от Ст. Маларме (1915, 15 с.), „Преображенията на Венера“ от Р. Демел (1915,

15 с.), „Четири поеми“ от Е. Верхарн (1915, 16 с.), „Мистични разговори“ от Фр. Ницше (1915, 15 с.). Има нещо ренесансово и месианско в тия първи професионални издателски прояви на младия литератор. Забележете, той вече за своя сметка (не без отзивчивата финансова подкрепа на баща му – старозагорския книжар Мильо Касабов) *тиражира* преводите на любимите си поети, като организира и разпространението им. Знаменателно е и че всеки „лист“ се посвещава на изявен български модернист: Н. Лилиев, Д. Дебелянов, Т. Траянов, Л. Стоянов, Н. Райнов. Всичко това говори за старателно обмислен план за приобщаване на публиката към новото (за нашите условия) културно направление, чрез популяризиране произведенията на по-важните му представители и своеобразното им свързване с техните български следовници.

Първата световна война временно замразява книгоиздателските амбиции на Гео Милев. Но в началото на 1918 г., едва оцелял след смъртоносно раняване и намирайки се на лечение в Германия, той от болницата, буквално в „паузите“ между многото операции, започва да ръководи издаването на библиотека, която постепенно ще прерасне в книгоиздателство. Намерено е и име – „Везни“ (заменило първоначалното „Меркур“, което е твърде помпозно, неразбираемо и очевидно копиращо едноименното френско издателство), а средствата, както може да се предполага, осигурява Мильо Касабов.

Не можем да не се съгласим с Кирил Кръстев, който казва, че „Гео Милев със своето издателство в Стара Загора пръв даде тон за една значителна провинциална продукция, която с високото си ниво се наложи скоро и в столицата.“ В съзнанието на Г. Милев книгоиздаването е вид творчество, синтезиращо в себе си много изкуства. Той разбира книгата не само като художествен факт, не и като типографска единица; тя трябва да въздейства комплексно – да доставя наслада и на сетивата, и на духа. Неговите критерии по отношение на съдържателната страна и външния облик на книгата са действително върхови. Той еднакво държи на качеството на оригинала или превода, на хартията, шрифта, корицата, цветните клишета

(първ именно Г. Милев ги въвежда в детските книжки, като някои от илюстрациите прави сам) и пр. За илюстрация ще цитираме една обява, публикувана в сп. „Везни“ (1920, кн. 11) за негова собствена книга:

„Жестокият пръстен, първа книга стихове, от Гео Милев, разкошно издание на Везни, Книги за библиофили № 3, двоен печат на холандска хартия с една цветна гравюра на дърво, цена 15 лева.“

Естетът Гео Милев не търпи компромиси, нему не са присъщи каквито и да било отстъпки и затова между Германия, София и Стара Загора непрестанно пътуват писма, в които баща и син взаимно се убеждават, спорят, уточняват подробностите около някое бъдещо издание. При това на здравата логика и търпеливост на Мильо Касабов, продиктувани от реалните типографски възможности и разклатеното материално състояние на издателството, синът безапелационно противопоставя своите твърди, бихме ги нарекли радикални възгледи за изкуството на книгата. Тук трябва да отбележим, че за формирането на тия възгледи немалка роля е изиграло учението му в Германия. Не случайно в едно от писмата си до М. Кръстев той казва, че от българските писатели единствено Пенчо Славейков бил разбирал от книгоиздаване, подчертавайки, че на това го е научил престоят му в „Липиска“ (Лайпциг). Очевидно при преценката си пишещият е имал предвид Славейковите библиофилски издания на „Епически песни“ и „На Острова на блажените“. Въобще „библиофилията“ е ключово понятие в разбиранията на Гео Милев за *културата на книжната направа*. Сам страстен библиофил, лично негова е идеята и реализацията на специалната серия „Книги за библиофили“, където в разкошни издания се появяват Верхарн, Верлен, Едгар По, негови авторски книги и др. Изгледът на тая серия (най-много се откроява „Поemi“ на Едгар По в превод на Г. Михайлов) би бил поучителен пример и за днешното ни книгоиздаване.

С доста перипетии, най-вече финансови, „фирмата“ „Везни“ поддържа съществуването си докъм средата на 1919 г. Макар че планът „да се изкарат в самото начало маса книги наведнъж, за да се популяризира издателството с 1 замах“ (писмо до Ив. Радославов) не се осъществява напълно, все пак продукция има, при това на завидно съдържателно и полиграфическо ниво. Освен „модерни“ писатели, здравият усет към непреходното диктува в библиотека

„Везни“ да се пускат и класически образци: „Хамлет“ на Шекспир, „Поетическо изкуство“ на Боало, „Клавиго“ на Гьоте (и трите в превод на Гео Милев). Поради растящият недоимък и дълг на „Везни“, „главният редактор“ решава да започне издаването и на списание (1919 г.), което чрез вноските на абонатите си ще го подпомогне. Или, казано на днешен език, издателят е бил наясно с рекламно-маркетинговия подход.

Със сп. „Везни“ обаче Гео Милев иска да реализира и друга своя мащабна амбиция: основаването на печатен орган, който да групира българските модернисти, налагайки на наша почва новите направления (експресионизъм, футуризм, кубизъм) в изкуството. И в това отношение изданието изиграва неограничена роля – успоредно с родните и преводните литературни творби и статии там се публикува и богат илюстративен материал – Оскар Кокошка, Едуард Мунк, Марк Шагал, Егон Шиле, Густав Климт и др. Но що се отнася до влога в счетоводните книги, намеренията на редактора са излъгани. За това свидетелстват множеството промени в периодичността на списанието (от двуседмично то става месечно, а често и закъснява), както и настойчивите подканяния към абонатите за неиздължени суми. Пословично упорит и всеотдаен в работата си, Гео Милев не спира „Везни“ до края на 1922 г. Поривът му да обнови литературата и изкуството е толкова силен, че може би за първи и последен път в живота си той се решава на компромис – през третата си годишнина списанието излиза на отчайващо лоша хартия и в неугледен формат.

И тъкмо тогава (1921 – 1922 г.) у Гео Милев ще е узряла идеята за основаване на акционерно дружество, което със своите капитали и дивиденди ще дойде на помощ на списанието. Че такива са били намеренията на редактора потвърждава споменатото писмо до Кирил Кръстев, представяващо всъщност циркуляр, изпращан до по-редовните абонати и ценители на „Везни“. В документа се говори и за увеличаване на наличните средства, и за възобновяване на предишния („на първата годишнина“) вид на списанието, а даже и за подобряването му; излагат се също проекти за „издаването на ценни и изящни по вид книги (преводни и оригинални)“.

Все по същото време Гео Милев ще е изработил и публикувания тук „Проектоустав“, в който конкретно са посочени целта и програмата на бъдещото

книжовно обединение. Няколко са опорните пунктове, на които трябва да обърнем внимание. На първо място *какво* ще се издава. Предвиждат се два вида книги: „малка, спретната и красива по външност библиотека“ от „известни български и чуждестранни автори“ и „люксовна“ „серия книги на избрани произведения“. Бъдещото АД иска да се занимава и с *отпечатването на репродукции*, да има *собствена книжарница* (вероятно се визира старозагорската книжарница на М. Касабов, но възможно е да се мисли и за софийска), както и *собствена художествена галерия*. (Очевидно Г. Милев е имал предвид наемането на специален салон, тъй като първата и единствена изложба, организирана от сп. „Везни“ е била експонирана в дома на редактора.) Много съществен момент представлява предвиденият процент от печалбата, който да послужи „за образуване фонд за подпомагане български писатели“, сътрудници на „Везни“. Тук особено е наблегнато върху организирането на тия сътрудници – явно с намерението въпросното „дружество“ или „кръжок“ да стане ядро на движението за обновление на изкуството.

За мащабността на начинанието говори както изброеното, така и многократното позоваване в „Проектоустава“ на две от тогавашните най-значителни кни-

гоиздателства – „Хемус“ и „Александър Паскалев“. Сигурно няма да сгрешим, ако предположим, че Гео Милев е искал да създаде водещо издателство, което да конкурира и даже да засенчи тия две авторитетни институции. А с директора на „Хемус“ Христо Хаджиев той поддържа тесни контакти и явно се учи от него. От друга страна, развивайки собствените си идеи, той решително „обезпечава“ бъдещата си фирма с *основен капитал от един милион лева*, който е смятал да събере от акционерите, като пусне в обръщение *хиляда акции* (числото е поставено в скоби, което ще рече, че не е доуточнено). Знаейки, че за онова време такава сума е била – меко казано – твърде голяма, нищо чудно, че хубавият замисъл остава само в зародиш. Но според нас неосъществяването му се дължи преди всичко на антикомерческата природа на Гео Милев. В лицето на вероятните си акционери той е изглеждал като личност ексцентрична, непрактична и проповядваща идеи, които са чужди на техния прагматичен дух. Те не биха могли да имат неговото *съзнание за културна мисия в живота*. Или както се изразява в спомените си Пенка Касабова: „Тези, които имаха капитал и можеха да бъдат акционери, се интересуваха от издаването на учебници, на речници и книги, от които могат да имат големи и бързи печалби.“

ПРОЕКТОУСТАВ

НА

„ВЕЗНИ“

Акционерно дружество за книгоиздателство²

I. Название, седалище и срок

Чл. 1

Основава се със седалище в гр. София акционерно дружество пог название

„ВЕЗНИ“

Акционерно дружество

За

Книгоиздаване

по френски: „Vezni – Societe d'Imprimerie par Action“

по немски: „Wezni – Verlags-Aktien-Gesellschaft“,

което се управлява по настоящия устав.

Чл. 2

Горното дружество ще трае от деня на регистрирането му от надлежния компетентен съд до 1 януари (1951) година.

II.

Ц Е Л

Чл. 8

Целта на дружеството е да повдигне и развие вкус у българската читающа публика към хубавата по вътрешно съдържание и по външност книга, както и към живописата и др. изящни изкуства, като за това то си служи с:

1. Предприемане издаването на малка, спретната и красива по външност библиотека от избрани литературно-художествени произведения на известни български и чуждестранни автори, в превод от известни добри български преводачи;
2. Издаването в луксозен и изискан вид на серия от книги на избрани произведения от.
3. Репродукции.
4. Книжарница.
5. Салон за изложби.

КАПИТАЛ

Чл. 4

Капиталът на Дружеството е един милион (1 000 000) лева, разпределени на (хиляда).....акции на приносителя от по..... лева всяка една, и номерирани от 1 до.....х

Капиталът може да бъде увеличен и до три милиона (3 000 000) лева – на няколко пъти по части, или наведнъж изцяло – по решението на *Управителния съвет на дружеството* (Общото събр[ание] на акц[ионерите]). В такъв случай право на предпочитание при новата подписка имат: основателите на Дружеството и след тях старите акционери.

[Първите.....акции, номерирани от 1 до.....включително, създадени за основателите и наречени основателни акции, дават право на тантиемите, предвидени в Чл.....от настоящия устав и на тантиемите, предвидени за всички акции]

Внесеният от основателите капитал може да бъде и в книги, издадени от досега съществуващата книгоиздателска фирма „М. Касабов – Стара Загора – библиотека” „Везни”, – в права и имуществени блага, както и в други книжни материали и произведения, – в оценка, – които биха послужили за предвидената в чл. 3 от настоящия устав цел на Дружеството.

Чл. 5

При подписването на акциите се внася тридесет на сто (30%) от дружествения капитал, а остатъкът от 70% – изцяло наведнъж, или по части – според решението на Управителния съвет.

Срещу първия внос от 30% ще се издават *временни разписки*, които ще се заменят с *акции на предявителя* отпосле, когато бъде внесена най-малко.....% от номиналната им стойност, като всяка последваща вноска се отбелязва върху акцията.

Всяко забавяние на вноската носи в полза на Дружеството 8% годишна лихва, считана от деня, определен за вноската, без никакво предупреждение.

Онзи акционер, който не изплати исканите вноски и след като бъде поканен да направи това – Чл. 177 от Тър[говския] зак[он] – губи правата си по акциите, които се унищожават и, вместо тях, се издават (други) нови със същите номера. Последните се продават по текущия курс, като от получените суми от продажбата им 50% се връща на нередовния първопритежател-акционер, а остатъкът се записва на приход в редовния запасен фонд на Дружеството. Ако в продължение на 3 години неизправния първопритежател на унищожените акции не подигри приспадащата му се 50% част от продажбата на новоиздадените, на мястото на унищожените, нови акции, то и останалата част се записва в полза на редовния запасен фонд.

Всяка акция, която не носи редовна уговорка, че изискуемите се вноски са били изплатени, престава да бъде търгуема и не ѝ се плаща дивидент.

В случай на изгубване или унищожаване на една или няколко акции, акционерът трябва веднага да уведоми писмено Управителния съвет на Дружеството, като посочи номера на изгубените или унищожени акции. Съветът прави за сметка на акционера предвиденото в чл.....обнародване, и ако след 3-годишен срок, тия акции не бъдат представени в Дружеството, той издава на акционера, на мястото на изгубените и под същите номера, нови акции, заедно с купоните за дивиденди за идущите години. Освен това, Съветът може да разреши да се внесе на акционера, *без лихви за закъснение*, стойността на годишните дивиденди, раздадени от деня на поменатото по-горе обнародване.

Изгубените акции, както и техните купони се обявяват за погасени и унищожени, и разноските по това откриване са за сметка на акционера.

Чл. 6

Когато дружественият капитал се увеличи съгласно Чл. 2 от Настоящия Устав, Управителният съвет определя условията по емисията на новите акции, които не могат в никой случай да се издават по номиналната стойност.

Чл. 7

Всяка неделима акция носи номер по ред, печата на Дружеството и подписа, ръкописен или поставен с клеймо, на двата от членовете на Управителния съвет. Към всяка акция се прилагат купони за дивиденди, както и талон за издаване на нови такива; към последните се прилага втори талон със същото предназначение.

Формата и съдържанието на акциите, на купоните за дивиденди и на талоните се определят от Управителния съвет.

Всяка акция има право на съразмерна част върху дружествения актив и дружествените печалби, според настоящия устав.

Акционерите отговарят само до размера на направените от тях вноски по акциите.

Притежаването на една акция предполага по пълно право приемането на дружествения устав и решенията на общото събрание.

УПРАВИТЕЛЕН СЪВЕТ

Чл. 8

Дружеството се управлява от един съвет, който се състои най-малко от трима, а най-много от пет членове, избрани от общото събрание за един срок от три години и винаги преизбираеми.

Членовете на първия Управителен съвет се назначават от основателите също за срок от три години.

Ако вследствие на смърт, оставка и пр., числото на членовете на Управителния съвет се намали на по-малко от три, то Съветът сам назначава на вакантните места други лица измежду акционерите, които представя за утвърждаване в най-близкото Общо Събрание (редовно или извънредно). Мандатът на тия членове не може да трае повече от онзи на членовете, които са заместили.

(в уст[ав] Хемус стр. 8)

.....
 .....
 .....

Чл. 9

(Остава чл. 9 от устава на „Хемус“ – стр. 8)

Чл. 10

[Остава чл. 10 от Устава] Хемус като от ред 19 на страница 9 до 25 ред се изменя: „Чисто техническата, редакционна и художествено-издателска работа Управителният съвет възлага на един назначен от него редакционен комитет, в който, като делегат, участва и един от членовете на Съвета, комуто се определя за тая му служба специално месечно възнаграждение.“

.....
 .....
 .....

Чл. 11

(Същият чл. 11 Устава на Хемус стр. 9)

Чл. Чл. 12, 13, 14 и 15 = Чл. Чл. 12, 13, 14 и 15 от Хемус)

ПРОВЕРИТЕЛЕН СЪВЕТ

Чл. 16

[Остава Чл. 16 от Устава] Хемус, стр. 11-12, както е поправен, като се придава за III ал. I чл. 28 стр. 11 от Устава на Ал. Паскалев.

ОБЩО СЪБРАНИЕ

Чл. 17 – Чл. 24 вкл. = остава Чл. Чл. 14-24 вкл. тези от Хемус както са поправени.

РАВНОСМЕТКА

Разпределение на печалбите, запасен и други фондове

Чл. 25 – Чл. 26 остават същите на Хемус, като в Чл. 26 от началото на 18 стр. се измени разпределението на чистите печалби и се определи да става само *ПРОЦЕНТНО* се добави % за образуване на фонд за подпомагане български писатели – сътрудници на книгоизд[ателство] акц[ионерно] г-во „Везни“, които ще се връчват тям след като се организират във форма на Д-во, Кръжок или друга форма и упълномощят официално лице, което да получава тия суми (плюс % удържки за хонорарите им). Начина, по който ще става предаването се определя в особ[ен] правилник за лит[ературни] възнаграждения със суми, изработен от Управ[ителния] съвет съвместно с рег[акцията].

Чл. 27 = Чл. 27 Хемус

ПРЕКРАТЯВАНЕ НА ДРУЖЕСТВОТО И ЛИКВИДАЦИЯТА МУ

Чл. 28 = на Чл. 28 Хемус само 1-вото изречение.

Чл. 29.

Ликвидацията на Друж[еството] се извършва тоже по Търг[овския] закон, като след окончателното ликвидиране собствеността на фирмата остава в полза на М. Касабов от Ст. Загора или на негов[ите] наследници.

ПОДПИС НА ФИРМАТА

Чл. 30

(остава Чл. 4 от Устава на Хемус както е поправен и като се измени със съответните служебни титли, които ще се предвиждат в Кн[игоиздателство] Везни).

ОБНАРОДВАННИЕ

Чл. 31 =

(Чл. 34 от Устава на кн[игоиздателство] Ал. Паскалев)

Чл. 32 =

(Чл. 29 ус[тав] Хемус)

ОБЩИ РАЗПОРЕЖДЕНИЯ

Чл. 33.

(= Чл. 29 ал. 2 от У[став] Хемус)

Чл. 34

(= Чл. 38 У[став] Паскалев)

Край

БЕЛЕЖКИ

¹ Ръкопис, с черно мастило, написан върху тесни дълги листа (шпалти). Съхранява се в Националния музей на българската литература. При публикацията са запазени стилът, правописът и оформлението на оригинала.

² Върху ръкописа има множество поправки и зачерквания. При публикацията те са взети под внимание, като се дава последният авторски вариант. Съкращенията са отбелязани с квадратни скоби.